

Llibre local = Lector compromès

Aquest és un llibre publicat amb el segell **Llibre Local**, que garanteix que el 100% de fe laboració —des del disseny fins a la impressió— s'ha dut a terme per professionals i empreses catalanes. Visita llibrelocal.cat per conèixer millor aquesta iniciativa.

L'ESTIU PASSAT

Una geografia de les vacances
d'artistes i escriptors dels Països Catalans

Joan Safont Plumed

Primera edició: maig del 2023

© Joan Safont Plumed

© de la imatge de coberta: Francesc Català-Roca, Tossa de Mar, 1956. Fons Fotogràfic F. Català-Roca – Arxiu Històric del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya.

© d'aquesta edició: Editorial Comanegra, 2023

www.comanegra.com

Direcció de col·lecció: Jordi Puig
Disseny de col·lecció: Irene Guardiola
Correcció: Roser Carol i Alex Moreno
Maquetació: Irene Guardiola
Impressió: Romanyà Vallès

ISBN: 978-84-19590-32-9
Dipòsit legal: B 9925-2023

Tots els drets reservats als titulars dels copyright.

comanegra

TAULA

Breu història de l'estiu: del mas a Instagram	9	Salvador Espriu. Ronda pel jardí de Sinera.....	88
Jacint Verdager. La primera volada als cims del Canigó.....	13	Joan Maragall. Un poeta arran de mar	92
Pere Calders. El repòs (etern) a Llançà	16	Dolors Monserdà. Quan el Modernisme feia vacances	95
J. V. Foix. La importància de portar uns pantalons adients.....	20	Lola Anglada. L'exili interior en el jardí de la infantesa	99
Rosa Leveroni. Una barraca pròpia a Portlligat	23	Margarida Xirgu. Entreacte a Badalona.....	103
Carles Riba i Clementina Arderiu. El regal pels seixanta anys.....	27	Frederic Soler. La rectoria que es va convertir en casa d'estiu.....	107
Carmen Amaya / Joan Vinyoli. El terratrèmol que va trobar la calma al Mas d'en Pinc.....	31	Els Rubió. Tres generacions al Baix Llobregat.....	111
Josep Pla. Notes del Canadell.....	35	Lluïsa Vidal. Les pintores també hi eren.....	114
Josep Maria Sert. Els dies feliços del Mas Juny.....	39	Carles Barral. L'àncora del «Capitán Argüello»	117
Joaquim Ruyra. El país de l'estiu, de la llum i l'alegria	43	Pau Casals. Volta el món i torna a Sant Salvador	120
Josep Carner. Passejar-se com un príncep.....	47	Gabriel Ferrater. El paradís perdut	123
Narcís Oller. L'estiu de Pilar Prim	51	Maria Manent. El mas inspirador dels Segimon.....	127
Aurora Bertrana. Tots els camins duen a Berga	55	Joan Miró. El paisatge essencial.....	131
Jaume Bofill i Mates. Tot contemplant la muntanya d'ametistes.....	58	Pablo Picasso. El poble on va néixer el cubisme	134
Caterina Albert. La senyora de l'Escala que va batejar un barri a Cerdanyola.....	62	Teresa Pàmies. «Aqueres montanhes que tan nautes son».....	138
Àngel Guimerà. La veritable carretera de <i>Maria Rosa</i>	65	Josep Maria de Sagarra. El darrer estiu	142
Joan Oliver. El castell de la Colla de Sabadell.....	68	Mercè Rodoreda. Els misteris dels que hom no pot fugir.....	146
Eugeni d'Ors. Anar a la Garriga a no fer res	72	Montserrat Roig. El refugi pirinenc on escriure	149
Eugeni Xammar. La terra promesa després de seixanta anys d'anar pel món	76	Miquel Martí i Pol. La poesia de les Valls	152
Antoni Tàpies. La muntanya que salva.....	80	Santiago Rusiñol. L'illa de la calma	156
Maria Aurèlia Capmany. La infantesa arran de mar.....	84	Irene Polo. Les postals des del paradís.....	160
		Vícent Blasco Ibáñez. Una casa a la mesura d'una ambició.....	164
		Joaquim Sorolla. El mar del pintor de la llum.....	168
		Índex onomàstic.....	173

BREU HISTÒRIA DE L'ESTIU:IG: DEL MAS A INSTAGRAM

Malgrat que és un tòpic dir que l'actualitat mai no descansa, els periodistes sí que fem vacances. Per això, sovint, els diaris —digitals inclosos— obren seccions i pàgines d'estiu. D'alguna manera, estiuegen a la seva manera. Va ser precisament l'estiu de 2021 que vaig publicar al diari *El Nacional*, on treballava llavors, una sèrie d'articles titulada «Postals d'estiu:ig», centrada en les vacances de diferents escriptors i artistes catalans. La bona acollida d'aquelles peces estivals va fer que l'editor Joan Sala Torrent em proposés d'ampliar la idea per fer-ne un llibre. Aquí el teniu.

Des del segle XIX, abans del turisme de masses i les vacances pagades per a tots els treballadors, l'estiu era cosa, primer, d'aristòcrates ociosos que, com feia la monarquia, es traslladaven amb el servei i el seguici cap a les seves diverses possessions quan el clima ho indicava i fugien de les terribles epidèmies de la ciutat quan calia, establint-se als pobles de la rodalia de Barcelona. Els burgesos i els comerciants imitaven els nobles en el seu trasllat a la ruralia i anhelaven fer-se fer una vil·la o una torreta. I els menestrals i els professionals liberals, fills o nets

de cabalers, si podien, tornaven al mas familiar, per no trencar del tot els vincles que els unien amb la terra.

De tota manera, com han estudiat els grans experts en la matèria al nostre país, Joaquim Maria Puigvert, Narcís Figueras o Mercè Tatjer, el gran impuls del turisme a Catalunya és la salut. La recerca d'un clima més benigne i la descoberta de fonts d'aigua amb propietats sanitàries i termals van veure néixer els primers balnearis, a Caldes d'Estrac, Arenys de Mar, Argentona, Olesa de Montserrat, Caldes de Montbui, la Garriga o Tona, i el consell d'aires purs per part dels metges especialistes va impulsar el viatge cap a les zones muntanyoses, tant del Montseny com del Pirineu. I la recomanació de banys de mar seria a l'origen del turisme de platja, des de l'Empordà fins a la costa d'Alacant, passant per les Illes.

En aquest impuls de l'estiueig hi tindria un pes fonamental la creació d'infraestructures de transport, especialment el ferrocarril, complementat amb tartanes, diligències i òmnibus de tracció animal i, posteriorment, vehicles de motor —cotxes privats, taxis i autobusos—, l'obertura d'establiments *ad hoc* —balnearis, hotels, fondes, restaurants, cafès, casinos d'esbarjo, clubs esportius i nàutics, etc.—, així com un creixement immobiliari en forma de noves urbanitzacions, veïnats, ciutats jardí i colònies d'estiuejants. Uns estiuejants que canviaran, d'alguna manera, la fisonomia dels pobles, amb torres i cases de les diferents estètiques en voga —del Modernisme al Racionalisme, passant pel Noucentisme— que rivalitzaran entre elles en fastuositat i luxe, i amb activitats culturals, recreatives i esportives per amenitzar els dies de lleure.

Els escriptors, periodistes, poetes i intel·lectuals; els pintors, escultors i artistes plàstics; els actors i músics, no van ser im-

munes al fenomen. Ans al contrari. Bé per motius familiars, bé per motius laborals o, inclús, per motius de salut, molts d'ells van aprofitar els estius per traslladar-se a localitats tranquil·les i calmoses que contrastaven amb l'ambient brusc i accelerat de les ciutats on vivien. Des de Cadaqués a Xàbia, van ser diversos els pintors que van trobar la inspiració arran de mar, o bé al camp, en un món rural que els semblava aturat en el temps, o fins i tot trescant per les muntanyes que havien pujat —i mitificat— els poetes. Alguns d'ells van ser per sempre més fidels a una localitat d'estiu i en van cantar les excel·lències, sent ells mateixos un reclam i un element de popularització de la zona. O és que algú creu que la fama actual de la Costa Brava seria la mateixa sense el paper dels escriptors? D'altres, com Jacint Verdaguer, Joan Maragall, Eugeni d'Ors, Josep Carner o Josep Maria de Sagarra, es van moure tant per la geografia dels Països Catalans que no hi ha espai que no puguem vincular, d'una manera o d'una altra, amb ells.

En bona part, el descans merescut d'una professió intel·lectual o artística que els havia permès de professionalitzar-se era, per contra, moment d'exaltació creativa. Algunes de les seves obres estan íntimament relacionades amb un origen estival, i són perfectament datables i contrastables. Els espais d'estiueig, doncs, acabaven esdevenint llocs d'inspiració i renovació, tant de forces com de creativitat. Fins i tot, en molts casos, han testimoniats, a la seva obra, el seu amor pel lloc d'estiueig.

Com tota tria, la que us presentem a *L'estiu passat* és completament arbitrària i subjectiva i no vol ser de cap manera exhaustiva. Uns hi trobaran a faltar tal lloc o tal altre. O tal personatge o tal altre. D'altres, potser consideraran que no en falten, sinó que en sobren. Selecció de personalitats de la

nostra cultura des de la Renaixença fins avui, sí que s'ha volgut compensar, fins on ha estat possible, la desproporció territorial i de gènere, afavorint la presència de localitzacions d'arreu dels Països Catalans —Catalunya del Nord, Principat, País Valencià, Illes i Andorra— i d'escriptors, poetes, actrius, pintores, il·lustradors i periodistes. A través de gairebé una cinquantena de noms de creadors relacionats amb un punt concret de la nostra geografia, també pretenem fer una singular guia de viatges, que ens permeti recórrer de nou els camins inspiradors dels nostres, on s'indica sempre el testimoni que en queda. Per a tornar-hi i, si és el cas, proclamar-ho als quatre vents de les xarxes socials.

JACINT VERDAGUER. LA PRIMERA VOLADA ALS CIMS DEL CANIGÓ

LA PRESTA, PRATS DE MOLLÓ (VALLESPÍR)

«Era tant la força del mal... que de res no feia cas ni res l'intentava... Sols vaig veure llampejuejar el desig en sa esmorteïda mirada quan, des de Prada, contemplàrem la majestuosa tossa del Canigó. —M'agradaria pujar-hi— digué en un moment d'entusiasme, que el mal feia apagar tot seguit». Així recordava el canonge Jaume Collell, cinquanta anys després, el primer viatge que va fer amb el seu amic Jacint Verdguer i Santaló (1845-1902) a les comarques de la Catalunya del Nord. El jove capellà encara no era el famós poeta, i es trobava als inicis d'una malaltia —llavors anomenada amb l'inexistent nom d'anèmia cerebral— que l'obligaria a deixar la vicaria de Vinyoles d'Orís i el portaria a enrolar-se com a sacerdot en els vaixells de la Transatlàntica, amb l'esperança que els aires marítims afavorissin la seva salut. El motiu d'aquell viatge, l'any 1873, havia estat visitar uns sacerdots barcelonins exiliats amb motiu dels avalots anticlericals d'aquells anys agitats per les tensions polítiques, però també va servir-los per a travar les primeres relacions ultrapirinèiques.

EL SOMNI DE PUJAR AL CANIGÓ

Unes relacions de Verdaguer amb la Catalunya Nord que es van reanimar l'any 1879, quan el poeta va passar dos estius als banys de la Presta, al Vallespir. Llavors, Verdaguer ja havia enlluernat el món literari amb el seu poema èpic *L'Atlàntida*, i estava preparat per complir el somni de sis anys enre: pujar al Canigó.

Verdaguer, capellà domèstic dels marquesos de Comillas, va arribar a la Presta el 21 d'agost de 1879, acompanyant Claudio López, hereu de l'empresari i navilier ennoblit a qui el poeta havia dedicat *L'Atlàntida*. En aquell balneari, que acollia l'alta burgesia francesa i d'arreu del món, s'hi va estar dues o tres setmanes, com faria l'any següent, i va aprofitar per amarar-se del paisatge, de les llegendes i els mites del seu proper gran poema èpic: *Canigó*. Ell mateix ho va escriure en un dels textos d'*En defensa pròpia*, quan els temps de glòria literària i de tracte amb l'aristocràcia ja havien passat: «Fiu la primera volada als cims del Canigó, somniant i començant d'escriure la llegenda pirenaica d'aquest nom».

ESCOLTANT ELS VELLS DELS POBLES DE LA RODALIA

En aquells dies inspiradors, Verdaguer no només va pujar al Canigó per diferents vessants, sinó que va recórrer les muntanyes de la conca dels rius Tec i Tet. També esbossà alguns poemes, com recorda: «Allí, mentres ell [Claudio López] s'entretenia dibuixant rònegues cases, roures i penyals, jo al costat seu escrivia *La Barretina*, que és senzillament la història d'un home de Prats de Molló qui, havent en sa minyonesa anat a aprendre

de fer barretines a Olot, i havent-ne posada botiga en Io Vallespir, hagué de plegar lo ram per falta de feina i allavors feia de banyer en la Presta».

Aquell poema va ser premiat als Jocs Florals i va esdevenir molt popular en el món catalanista que s'estava desvetllant. Més enllà de la gran burgesia, de barret de copa i polissó, que omplia el balneari on sojornava, Verdaguer va quedar meravellat pel contacte amb la gent senzilla, de qui va descobrir tota una riquesa de noms, llegendes, rondalles i cançons conservats en aquelles comarques. Parlava amb els més vells dels pobles, que li explicaven que al Canigó s'hi reunien les bruixes de la Cerdanya, el Conflent i el Rosselló, o que al cim d'aquesta muntanya hi havia una argolla on Noè hi havia estacat l'arca quan va baixar el nivell del mar després del Diluvi.

L'escriptor i excursionista Carles Bosch de la Trinxeria, nascut a Prats de Molló i establert a la Jonquera amb vincles i propietats a banda i banda de la frontera oficial, recorda que el va anar a veure durant aquelles estades a la Presta i el va trobar assegut en una pedra a la riba del Tec, mentre un vell pastor, amb samarra i pell de moltó, li cantava cançons que mossèn Cinto s'afanyava a anotar a la seva llibreta.

Aquell mes i mig, a tot estirar, que Verdaguer va ser als banys de la Presta entre l'any 79 i el 80 del segle XIX, li faria descobrir un paisatge i una gent que visitaria d'una manera reiterada, trescant amb sotana, barret i paraigua, cims i valls, i que van desvetllar una carrera literària que s'alçaria amb el cim que és *Canigó*.